

PROFESSOR JAAN LEPAJÕE – 90

Põllumajandusteaduste doktor, professor Jaan Lepajõe (3.03.1928–9.04.1999) sünnikodu asub Lepakosel Navesti jõe lõunapoolsel kaldal Kaansoo lähedal. Kolmandal märtsil 2018. a möödus tema sünnist 90 aastat. Lapsepõlv möödus vanematekodus Lepakosel. Jaan Lepajõe isa, samuti Jaan, pidas talu ja oli lõpetanud Põhja-Eesti Põllu-

töökeskkooli Jänedal, Ema Kati aga oli lõpetanud Vigala Põllutöökooli. Nendest koolidest omandatud teadmised ja oskused võimaldasid noorel perel viia talu mõne aastaga õitsvale järjele. Ka Jaanil tuli maast-madalast tutvust teha maatöödega. Alustas koos vanaisaga karjas käimisega, hiljem juba omal vastutusel koos nooremate vendadega. Sealt tekkis ka huvi põllumajanduse ja üldse loodusteaduste, eriti botaanika ja zooloogia vastu. Botaanikaõpetajaks oli põhiliselt isa, kes tundis ka taimede ladinakeelseid nimetusi.

Haridustee algas Jaanil lähedal asuvas Rääka algkoolis. Edasi jätkus koolitee Lahmuse koolis ja seejärel Viljandi 2. keskkoolis. Lahmuse koolis tekkis Jaanil huvi ajaloo, võõrkeelte ja filosoofia vastu. Ta tegeles aktiivselt spordiga, eriti maadlusega ja raskejõustiku aladest veel tõstmisega ning hiljem Tartus ka vehklemisega. Nooruses tekkinud mitmekülgsed huvid laiendasid silmaringi, arendasid tulevaseks teadustööks vajalikku kujutlusvõimet ning eruditsiooni.

Jaan Lepajõel oli keskkooli järel kindel soov õppida põllumajandust. Kõrgharidusteed alustas ta Tartu Ülikoolis, kuid lõpetas agronoomia erialal *cum laude* vastloodud Eesti Põllumajanduse Akadeemias. Aastatel 1955 kuni 1957 õppis ta Leningradi Põllumajandusinstituudi aspirantuuris. Lõpetamise järel asus tööle EPA-sse, kus töötas õppejõuna kokku 36 aastat. Alustas assistendi ametikohal (1957–1960), seejärel oli vanemõpetaja (1960–1963), dotsent (1963–1975) ning professor (1975–1992). Algul õpetas ta agronoomia aluseid, edaspidi taimesaaduste säilitamise ja töötlemise tehnoloogiat. Tema sulest ilmusid ka vastavad õpikud ja õppematerjalid, samuti komplekteeris ta ise laboratooriumi seadmestiku. Üldse oli ta ametis oleku aastate jooksul jaganud teadmisi rohkem kui kuuele tuhandele üliõpilasele ja tuhatkonnale täienduskursuslasele.

Põllumajandusteaduste kandidaadi kraad anti Jaan Lepajõele 1958. aastal dissertatsiooni "Taliteraviljade talvekahjustuste põhjused ja nende vastu võitlemise abinõud Eesti NSV-s" eest, doktorikraad aga 1973. aastal väitekirja "Teoreetilised alused ja praktilised võtted odra saagikuse suurendamiseks ja tehnoloogiliste omaduste parandamiseks" kaitsmise järel. Tema uurimustele tuginesid arvukad avaldatud teadustööd peamiselt teraviljakasvatusega seotud teemadel. Ta selgitas, et vastupidiselt üldlevinud seisukohtadele, ei

ole teraviljaoraste talvekahjustuste põhjuseks mitte pakane, vaid üleliia kõrge mulla temperatuur. Uurinud rukki ja taliotra saagikust mõjutavaid tegureid tegi J. Lepajõe kindlaks, et nende saagikusele ei avalda määravat mõju mitte talvitumistingimused, vaid kevadisel loomiseelsel perioodil valitsevad kasvuolud. Suurt tähelepanu pööras ta oma uurimustes ka leivavilja küpsusomaduste parandamise ning linnaseodra tootmise ja kvaliteediga seotud probleemidele. Jaan Lepajõe on kirjutanud ja avaldanud 11 monograafiat ja oli 15 raamatu kaasautor. Tema 1997. aastal koostatud "Personaalnimestikus" on esitatud 590 artikli ja käsi-kirjalise materjali nimetused.

Jaan Lepajõe oli ka Üliõpilaste Teadusliku Ühingu (ÜTÜ) juurde kuuluva väljaspool korralist õppetööd tegutseva huviringi juht. Oma õppetöö kõrge taseme, kompetentsuse ja loova mõtlemisviisiga tõmbas prof Jaan Lepajõe kaasa ärksamaid üliõpilasi, koordineerides aastaid üliõpilaste maaviljeluse erialaringi liikmete tegevust. Sealt sai täiendust noorte teadlaste pere. Tema otsesel juhendamisel valmis üle 70 diplomitöö, kolm kandidaadidissertatsiooni ja magistritööd. Populaarsed olid tema lõpuloengud alates 1979. aastast, kokku kaheteistkümne lennu lõpetajatele. Oma akadeemilises tegevuses järgis kolleegi, prof. Elmar Halleri poolt väljaõeldud seisukohta, et "teaduses on peamine mõtlemine ja loominguiline keskkond" ning seda selgitas ta sageli ka oma õpilastele. Jaan Lepajõe leidis, et nii nagu mõnikord teistel loovinimestel (kunstnikud, heliloojad jt) võiksid ka teadusloomega tegelevatel teadlastel välja kujuneda oma koolkonnad. Need rajaneksid õpetajate ning nende loomingu edasi arendavate õpilaste ideede ja sisuliste teadustulemuste järjepidevusele. Neid võimalikke variante tutvustas ta 1998. a artiklis "Põllumajandusteaduse koolkonnadest Tartus".

Jaan Lepajõe siirdus 1993. aastal vanaduspensionile ja talle omistati emeriitprofessori tiitel. Kuid aktiivne ühiskondlik ja teaduslik tegevus jätkus ka edaspidi. Ta hakkas enam tähelepanu pöörama keskkonnaprobleemidele. Põhjaliku omapoolse nägemuse inimese elukeskkonda mõjutavatest teguritest esitas ta 1994. a töös "Inimkonna elukeskkonna häiringutest". Ta märkis, et pööratakse küll tähelepanu loodushoidlikule taimekasvatusele, kuid keskkonnasõbralik saagi säilitamine ja töötlemine jäävad piisava tähelepanuta. Jaan Lepajõe järgi sisaldub mõistes "keskkonnasõbralik maaviljelus" kolm komponenti: inimsõbralikkus, loomasõbralikkus ja taimesõbralikkus. Ta osutas tähelepanu ka looduse ja kultuuri seotusele, mille ta võttis lõpuks kokku ühte lausesse: looduskeskkond on kultuuri materiaalne ja geneetiline baas.

Jaan Lepajõe osales arvukate teadusorganisatsioonide ja seltside tegevuses. Ta oli Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi volikogu liige, B.G. Forseliuse Seltsi asutajaliige, Tartu Põllumajanduse Seltsi nõukogu liige, Eesti Agronoomide Seltsi liige, Fr. Bergi Fondi

Hooldekogu asutajaliige, Soomaa Rahvusparki nõukogu liige ja kuulus Eesti Põllumajandusmuuseumi nõukogusse. Jaan Lepajõe osales ajakirja "Akadeemia" taas asutamisel ning toimetuskolleegiumi töös aastast 1988 kuni 1999. aastani. Ka tema teadaolevalt viimane artikkel "Kartulivabariik" leidis selles ajakirjas avaldamist.

Jaan Lepajõe meeldis viibida oma isakodus Lepakosel ning tegeleda kodukandi kultuuriloo uurimise ja tutvustamisega. Ta korraldas Suure-Jaanis kultuuriloolisi uuringuid ja kihelkonna kodulooapäevi. Oma Lepakose sünnitalus viis ta suviti läbi Eestis ainulaadseid sümposioone "Lepakose lugemised" eesti rahvuskultuuri käsitlevatel teemadel. Esimene neist peeti 15. augustil 1992. aastal. Jaan Lepajõe esines seal teemaga "Alternatiivne põllumajandus ja alternatiivne eluviis"

ning rääkis Lepakose küla ja selle ümbruse ajaloost. Viimane kogunemine oli Lepakosel 1999. aasta augustis juba ilma Jaan Lepajõeta. Taas hakati asjahuviliste ettevõtmisel "Lepakose lugemisi" korraldama alates 2008. aastast. Oma kultuuriloolised ja filosoofilised kirjutised võttis ta kokku raamatus "Lepakose aastaringid", mis ilmus küll alles pärast tema surma 2000. a lõpul.

Tänu täheks Suure-Jaani kultuurielule pühendumusega kaasaaitamisele, omistati Jaan Lepajõe 1998. aasta märtsis tiitel "Suure-Jaani aasta inimene 1997". Tema panus ülikooli teadlase ja õppejõuna märgiti 1989. aastal ära Eesti Maaülikooli teenetemedaliga.

Jaan Kuht